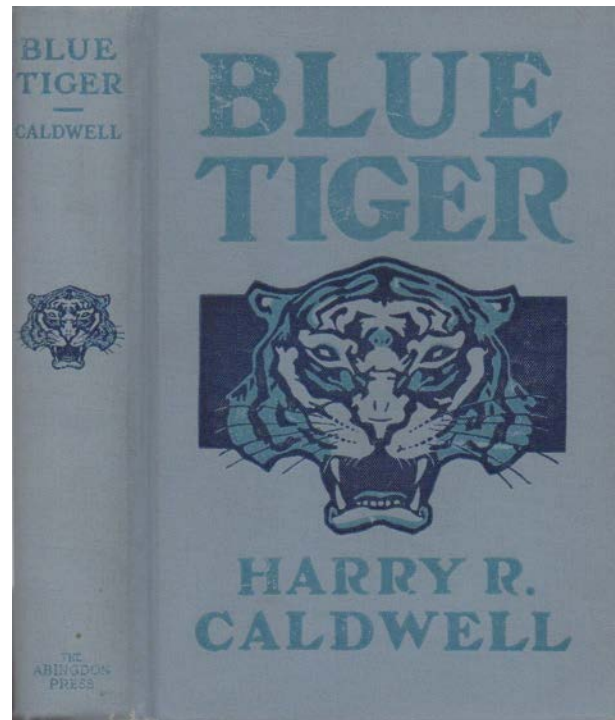

Blauwe tijgers en Zwitserse draken

De blauwe tijger

In het eerste kwart van de vorige eeuw was het verhaal over de jacht op de 'blauwe tijger' van de Amerikaanse Methodist Harry Caldwell (1876–1970), zendeling in het binnenland van de Chinese provincie Fujian, een sensatie. Caldwell, een enthousiast natuurhistoricus, gebruikte zijn vaardigheid als jager om het vertrouwen te winnen van de bewoners van de dorpen in het binnenland. Niet zelden werd een dorp geplaagd door een mensen-etende tijger, een tijger die geleerd had dat de mens vaak een gemakkelijke prooi vormde. die hij, ook al waren zijn beste jaren voorbij, nog wel aankon. Dan werd Caldwell gevraagd om te komen en het dorp te verlossen van de tijger.

Op zeker moment hoort Caldwell verhalen over een “blauwe tijger” (door de bevolking ook wel aangeduid als de ‘zwarte duivel’), die bepaalde dorpen onveilig maakt. Met een blauwe tijger wordt bedoeld een kleurvariant van de tijger, met zwarte strepen op een licht blauwgrijze ondergrond (dus zeker geen helder blauw); zo’n blauwgrijze tint is ook bekend van bepaalde rassen van de huiskat. Caldwell probeert tevergeefs de tijger te doden: het dier blijkt te voorzichtig. Maar hij krijgt hem wel te zien:

Lang voordat de zon ondergegaan was achter de ruige bergpieken boven de westrand van het ravijn werd mijn aandacht getrokken door dat geheimzinnige iets dat de jager niet kan verklaren, maar dat het oog richt op een punt waar iets bewoog zonder dat je jezelf ervan bewust was dat er iets bewoog. Mijn oog viel direct op het doel van mijn jacht: ‘Blauwbaard’ die als een grote huiskat daar neerlag, met opgerichte kop, op een totaal open plek waar het pad doorheen liep.

Het dier was alles wat mij erover verteld was, en meer. Op nog geen 20 meter afstand lag het grote dier bewegingloos, afgezien van het nerveuze zwaaien van zijn staart.

Maar de tijger ontkomt bij deze gelegenheid. Een paar weken later krijgt Caldwell weer een kans, als hij weer in dezelfde streek komt waar hij eerder de blauwe tijger had gezien; van de dorpelingen hoort hij het treurige nieuws dat net de dag tevoren een jongen was gegrepen en opgegeten door een tijger. Hij gaat in hinderlaag liggen, met een geit als lokaas; de tijger komt en wordt door Caldwell omgelegd, maar het is geen ‘blauw’ exemplaar! Enkele maanden later is hij weer in de buurt en doet een derde poging.

Weer zag mijn kok hem het eerst, en vestigde mijn aandacht op iets, wat volgens hem een beest was. Ik keek er naar en het scheen me toe een man te zijn gekleed in de [in China] gebruikelijke lichtblauwe kleding en hurkend alsof hij kruiden langs het pad verzamelde. Ik fluisterde alleen tegen de kok ‘een mens’ en richtte mijn aandacht weer op de geit.

Weer duwde de kok tegen mijn elleboog, terwijl hij zei: ‘een tijger, wis en zeker een tijger’. Ik keek weer naar het object, en zag ook deze keer wat naar ik meende een man was, nog

steeds op zijn knieën op het pad. Ik stond op het punt me weer naar de geit te draaien toen mijn kok opgewonden zei: 'kijk, kijk, het is een tijger', en me omwendend zag ik het grote beest zich uitstrekken, een paar meter voorzichtig langs het pad bewegen en dan gaan zitten bij een bosje gras. Nu concentreerde ik me op wat ik de vorige keer bij mijn gehaaste blikken had gemist, en zag de grote kop van de tijger boven het blauw dat mij de kleding van man had gesuggereerd. Wat ik tevoren gezien had was de borst en de buik van het beest.

Caldwell staat op het punt te schieten, maar dan komen er twee jongens die niets vermoedend bundels droge varens en gras verzamelen. Om te tijger te verdrijven zonder de jongens in gevaar te brengen schiet hij niet, maar de aandacht van de tijger te trekken en op hem zelf gericht te houden. Dat houdt hij vol tot de jongens weer weg zijn. Maar intussen heeft de tijger dekking gezocht achter een bosje hoog gras. Alleen door een omtrekkende beweging te maken kan hij hem weer onder schot krijgen, maar dat vraagt enige tijd en als ze de juiste positie bereikt hebben is de tijger verdwenen.

Caldwell schreef een boek over zijn ervaringen: *Blue Tiger*, dat in 1925 verscheen en waar ik bovenstaande citaten aan ontleende (de afbeelding laat de voorkant van de omslag van de Engelse uitgave zien; voor en achterkant van de Amerikaanse uitgave zijn effen blauw). Het eerste deel van zijn boek beschrijft een aantal van zijn jachtavonturen, waaronder de vergeefse jacht op de 'blauwe tijger'; in het tweede deel van het boek verhaalt hij zijn succesvolle pogingen om vrede te sluiten tussen 'bandieten' en de militaire autoriteiten in de provincie Fujian. Zijn boek werd ook in het Nederlands vertaald, en verscheen onder de buitengewoon kleurloze en bepaald niet wervende titel *Het onbekende China* (bewaard in de opslag van onze Universiteitsbibliotheek — ongetwijfeld liefdevol en zorgzaam ...)

Tegenwoordig is op internet wel het een en ander te vinden over blauwe tijgers, en over Harry Caldwell, al heb ik maar weinig van zijn biografie kunnen achterhalen. Maar dat is niet te vergelijken bij de media-aandacht in Caldwell's eigen tijd.

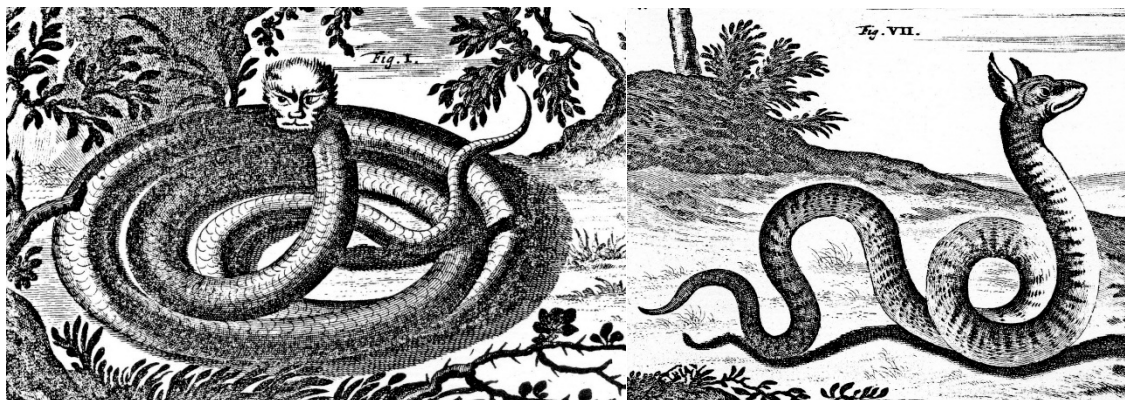
Caldwell verwelkomde verschillende bekende jagers-natuuronderzoekers die kwamen om te helpen de blauwe tijger neer te leggen, waaronder de Amerikaanse zoöloog Roy Chapman Andrews (waarover verderop meer) en de natuurhistoricus James de Carle Sowerby (1885–1954), telg van een familie die vele natuurhistorici en biologische illustratoren heeft opgeleverd. Sowerby is vooral bekend geworden door zijn zoölogische exploratie van de Chinese provincie Shanxi — zijn vader Arthur Sowerby (1857–1934) was zendeling in de hoofdstad Taiyuan — en van Mandsjoerije. Over dat laatste gebied publiceerde Sowerby een standaardwerk, *Naturalist in Manchuria*. Zijn eigen onderzoeksgebied betrof dus vooral Noord-China, maar de kans om een blauwe tijger te zien en te schieten liet hij niet passeren.

Sowerby had al in London over deze tijger in de krant gelezen, en had besloten dat hij ook een poging wilde wagen om dit moeilijk grijpbare dier neer te leggen. Toen hij een keer lunchte in de 'Author's Club' met een verslaggever van de *Daily Express*, vertelde hij over deze tijger die Caldwell had gezien. Tot zijn verbazing en ontzetting vond hij de volgende dag een volledig verslag van zijn verhaal in de *Daily Express*. Andere kranten namen het verhaal over, en uiteindelijk werd het over de hele wereld verspreid door de Londense nieuwsagentschappen. Toen hij twee dagen later in Liverpool scheep wilde gaan om naar China terug te keren werd hij opgewacht door een troep gretige verslaggevers, die allemaal om zijn verhaal vroegen. Dit gebeurde opnieuw toen hij in Montreal aan land kwam, en nog een keer toen hij ten slotte in Shanghai arriveerde. Maar de blauwe tijger kreeg hij niet te zien.

De zoöloog Roy Chapman Andrews (1884–1960) is de leider geweest van een aantal zeer succesvolle Amerikaanse zoölogische en paleontologische expedities in China en Mongolië in de periode 1919–1930. Ook hij ging samen met Caldwell op jacht, maar zag geen blauwe tijger. Wel schreef hij later een lovend voorwoord voor Caldwell's boek.

Naar mijn idee zit er wel een bijsmaakje aan dat lovende voorwoord. Andrews had namelijk al eerder Caldwell's verhaal over de blauwe tijger opgenomen in zijn boek *Camps and Trails in China* (1919), zodat hij min of meer het gras voor de voeten van Caldwell had weg gemaaid.

Het is tijd om een conclusie te trekken. Er is geen bewijsstuk voor het bestaan van de blauwe tijger in een wetenschappelijke collectie. Maar wij geloven in Caldwell's verhaal, want Caldwell was een natuurhistorisch geofende waarnemer en lijkt ook verder zeer betrouwbaar, zeker niet iemand om 'nepnieuws' te verspreiden. Hij schreef later samen met zijn zoon John een voortreffelijke monografie, *Birds of Southern China*. Bovendien is het voorkomen van een blauwgrijze kleurvorm van de tijger is ook biologisch heel goed voorstelbaar, aangezien die blauwgrijze tint ook bij sommige rassen van de huiskat voorkomt. Van de tijger zijn wel meer afwijkende kleurvormen bekend. Bij voorbeeld, 'witte' tijgers die zwarte strepen op een witte ondergrond vertonen. In het wild zijn ze uitermate zeldzaam, maar worden nogal eens in dierentuinen gehouden, onder andere in Dierenpark Amersfoort. Er zijn ook helemaal zwarte tijgers, en 'gouden tijgers' met bruine strepen op een gele tot geeloranje ondergrond.

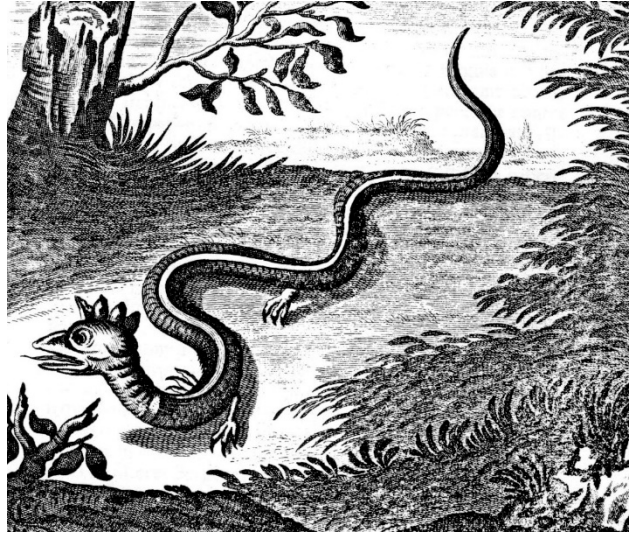

De draken van Scheuchzer

De Zwitserse arts en natuurhistoricus Johann Jakob Scheuchzer (1672-1733) heeft in zijn boek *Itinera per Helvetiae alpinas regiones* (Leiden 1723), dat wil zeggen 'Reizen door de Alpen van Zwitserland', alle verhalen over Zwitserse draken die hij bij oude en nieuwere schrijvers kon vinden bijeengebracht. Waarom vinden we het bestaan van de blauwe tijger geloofwaardig en doen we meestal wat lacherig over Scheuchzers Zwitserse draken?

Scheuchzers eigen betrouwbaarheid als natuurhistoricus is boven twijfel verheven, maar hij beschrijft in zijn hoofdstuk over de draken niet zijn eigen waarnemingen maar de waarnemingen van anderen, mensen die mogelijk betrouwbaar waren in maatschappelijk opzicht — al weten we dat in veel gevallen ook niet — maar geen geofende natuurhistorische waarnemers. Voor zover hij enige waarde hecht aan die berichten zou je hem goedgegelovig kunnen noemen. Hij houdt geen rekening met de mogelijkheid dat een verhaal achteraf verfraaid wordt, of dat iemand die schrikt van bijvoorbeeld een slang best details gezien meent te hebben die er niet waren.

Biologisch gezien zijn de verhalen over draken ook niet erg geloofwaardig. Het valt op dat de er vele soorten Zwitserse draken zijn, afkomstig uit een groot aantal verschillende kantons; elk kanton heeft soorten die niet in andere kantons gezien zijn. Scheuchzer heeft drakenverhalen uit onder nadere Zürich, Unterwalden, Glarus, St. Gallen, Appenzell, Graubünden, Luzern en Bern.

Sommige soorten zien er uit als slangen met extra's: geen poten of vleugels, maar wel ene kattenkop bijvoorbeeld. Andere doen meer aan hagedissen denken, want hebben vier poten, weer andere hebben geen poten maar wel vleugels. Wat die zoölogische variatie betreft, de hierbij gevoegde plaatjes uit Scheuchzers boek spreken voor zich.

Maar Scheuchzer vindt het zelf kennelijk wel een wat ongemakkelijk onderwerp: 'Ik kan er maar niet over uit, dat alle volkeren een of andere voorstelling van draken hebben, en een paar verhalen daarover vertellen, terwijl toch veel hoog geachte mannen onder de geleerden aan de realiteit van deze dieren twijfelen', en even later: 'Van mij mag in een zo duistere zaak hierin niets meer gevraagd worden dan een historische beschrijving van de Zwitserse draken, in volgorde van de kantons, zo als ik die in gedrukte of geschreven oorkonden heb gevonden of uit verhalen heb vernomen'. Maar toch, hij meent de verhalen niet zonder meer als onzin af te kunnen doen, want tegen het einde van zijn verhandeling schrijft Scheuchzer:

... hoe het ook zij, het is duidelijk dat er zulke dieren zijn, hetzij dat het een bijzondere klasse van dieren is, of, zoals vele denken, het monstrueuze exemplaren van slangen zijn, want je ziet dat ze niet allemaal van dezelfde soort zijn: sommige zijn gevleugeld, andere hebben voeten, die je beter met hagedissen kan vergelijken. Ook de ledematen, de schubben, de kleuren zijn verschillend.

In 1746 verscheen een vertaling in twee delen van werk van Scheuchzer in het Duits: *Natur-Geschichte des Schweitzerlandes, samt seinen Reisen über die Schweitzerischen Gebürge*, vertaald en bewerkt door J.G. Sulzer.

Sulzer vertaalde in deel 2 de verhandeling over de draken, maar voegt er een lange voetnoot aan toe waarin hij korte metten maakt met de geloofwaardigheid van de drakenverhalen. Hij merkt op dat je uit de waarneming van de natuur wel een paar ijzeren wetten kan aflezen, en dat een verhaal dat in tegenspraak met die wetten is niet geloofwaardig is. Zo is het bijvoorbeeld een wet dat er geen dier bestaat dat uit delen van dieren uit verschillende klassen is samengesteld. Dus kan er geen beest zijn met poten of vleugels als van een vogel, een kop als van een zoogdier, en een staart als van een vis. 'Daarom moet niemand geloven

dat een dergelijk dier in de wereld bestaat, ook al beweert een reiziger een dergelijk dier gezien te hebben' en tot besluit van de noot:

Wie het soort van bijgelovige en goedgelovige mensen, in het bijzonder uit vroeger tijden kent, zal zich over sommige van de hierna volgende verhalen niet verbazen.

De draken van Scheuchzer zijn te vergelijken met de hedendaagse berichten over de yeti, de hypothetische grote aapachtige in de hoogste regionen van de Himalaya. Voor nadere informatie kan ik de lezer verwijzen naar het stripalbum *Kuifje in Tibet* van Hergé.

Natuurlijk kunnen verhalen over 'onwaarschijnlijke' dieren later toch blijken een kern van waarheid te bevatten. Zo is het geloofwaardig dat verhalen over eenhoorns ontstaan zijn uit de waarnemingen op afstand van Afrikaanse spiesbokken, *Oryx gazella*, met hun buitengewoon lange en bijna rechte hoorns. Van opzij gezien lijkt het alsof het dier één hoorn heeft. Maar een dergelijke verklaring van Scheuchzer's bizarre draken lijkt wel uiterst onwaarschijnlijk.

ΟΤΡΕΣΙΦΟΙΤΗΣ
HELVETICUS,
Sive
ITINERA
Per
HELVETIÆ
ALPINAS REGIONES

Facta
A N N I S
MDCCII. MDCCIII. MDCCIV. MDCCV. MDCCVI.
MDCCVII. MDCCVIII. MDCCIX. MDCCX.

Plurimis Tabulis æneis illustrata

JOHANNES JACOBO SCHEUCHZERO,

*Tigurino, Med. D. Matb. Prof. Acad. Leopoldino-Carolina & Soc.
Regg. Anglicæ ac Prussicæ Membro.*

T O M U S T E R T I U S,

Nunc primum Editus, & comprehendens

ITINERA ANNORUM MDCCVI. MDCCVII. MDCCIX.

LUGDUNI BATAFORUM,
Typis ac Sumptibus PETRI VANDER Aa.
M D C C X X I I I.